

KELIONĖ Į VAIKYSTĘ

Vaikystės ilgesys iš kažkur ateina, stiprėja ir pagaliau užvaldo visą likusį gyvenimą, ir visai nebūtina, kad vaikystė būtų buvusi šilta, soti ir nuolat būtų glaudžiamas prie širdies.

Mano ryšiai su vaikyste labai, labai gyvi atmintyje ir jausmuose.

Vaikystės ilgesys man dažniausiai asocijuojasi su poliarinės nakties mirażais. Pavasario-vasaros ledonešio metu, kai būdama vaikas išbėgdavau į tundrą pasitikti šiltėjančio vėjo – pavasario-vasaros šauklio, grožėdavausi dangaus melsvu skaidrumu, skaičiuodavau atsigulusi ant vos pradžiūvusios žemės lopinėlio praskrendančių paukščių pulkus.

Tolimoje Jakutijos šiaurėje, prie Laptevų jūros mano, vaiko gyvenimas nebuvo vien gražus. Ir šalčio ir alkio, ir dar daug ko ten buvo, tačiau dabar ne apie tai.

Pirmus dešimt gyvenimo metų augau Bykovo kyšulyje prie Laptevų jūros, vėliau Tit-Arų saloje ir dar vėliau – Jakutske. 1972 m. mano mama dar gyveno Jakutijoje, o aš jau Lietuvoje gyvenau tryliktus metus. Brolis **Valdemaras** gyveno Jakutijos Užpoliarėje prie Janos upės, nedidelėje iškasenomis išgarsėjusioje gyvenvietėje – Deputatske.

Brolis Algirdas gyveno mano šeimoje Vilniuje. 1972 metais aš iš Vilniaus per Maskvą ir Sverdlovską nuskrirdau į Jakutską pasimatyti su mama ir tuo pačiu pratęsti savo sumanytą kelionę kruiziniu laivu Lenos upe Bykovo kyšulio link.

Daug metų apie tai svajojau, svajojo ir mano brolis **Valdemaras**, tik mamai šis mūsų noras buvo nesuprantamas. Jos atmintyje viskas dar buvo labai gyva. Ji jaudinosi vien tik pagalvojusi apie naują susitikimą su Bykovo krantais. O ką kalbėti apie jos atmintyje išlikusį, protui nesuvokiamą primesto gyvenimo

žiaurumą... Mes buvome maži vaikai ir negalėjome visko, ką išgyveno mama, suprasti.

Tolimais 1941 metais iš Lietuvos mus vežė traukiniais, per upes kėlė plaustais, kalnagūbrius įveikėme atviruose sunkvežimiuose, o pasiekus Lenos upę, susodintus į baržas nuplukdė į amžino įšalo žemę.

Šiandien neprisireiktų nei dešimties valandų, kad lėktuvu perskristum per du kontinentus, įveiktum devynių ar dešimties tūkstančių kilometrų atstumą. Deja ne tokia buvo 1941 metų tremtinio kelionė.

Ne kiekvienas ryžtųsi ją dabar pakartoti. Gal tik prisiekęs smalsuolis turistas norėdamas pajusti atstumą, arba net pažvelgti į savo tautiečių praeities kelius.

Rūsti Jakutijos gamta, dar rūstesnės darbo sąlygos, ilgai ten gyvenantiems žmonėms veiduose palieka sunkių gyvenimo sąlygų atspindžius. Aš ne vieną kartą iš Vilniaus skridau lėktuvu į Jakutiją ir kas kartą vis ryškiau pamatydavau žmonių veiduose man pažįstamų gyvenimo sąlygų pėdsakus.

Į Jakutijos sostinę Jakutską mane atvedė du keliai. Pirmuoju keliu 1956 metais iš salos Tit-Ary plaukiau laivu į Jakutską siekti mokslo Aukštesniojoje muzikos ir dailės mokykloje. Antruoju keliu iš Vilniaus sugrįždavau aplankyti mamos kuri ilgai, net 34 metus, gyveno Jakutijoje.

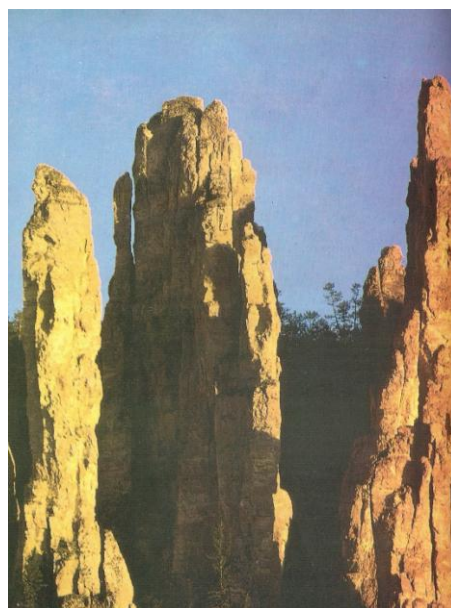
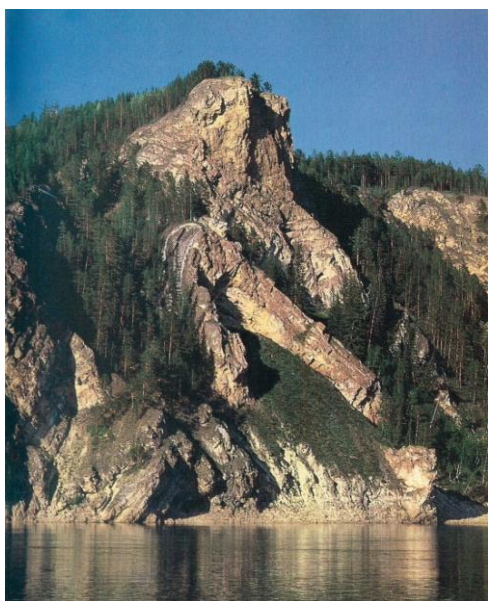
Į minėtą kelionę Lenos upe išvykau viena, brolis tuo metu vykti su manimi negalėjo. Šiuose prisiminimuose aš nesiekiu smulkiai aprašyti kruizinę kelionę. Papasakosiu apie tai, ką mačiau ne vien tremtinės akimis. Mano tikslas buvo susitikti su vaikyste, pažvelgti nauju žvilgsniu į tą aplinką, kuri išugdė manyje savybę – nesustoti, eiti per gyvenimą, kuris, deja, nepadovanojo man laimės, gerų ištikimų draugų.

Tolimais 1942 metais plukdė mus Lenos upe žemyn baržomis. Tuomet man buvo dveji metukai, o dabar į šią kelionę aš išplaukiau ištaingiu kruiziniu laivu „*Капитан Соколов*“ („*Kapitonas Sokolovas*“).

Galinga Lenos upės srovė nešė mūsų laivą Laptevų jūros link. Įdėmiai stebėjau aplinką. Norėjau įsiminti Lenos krantų peizažus, rūstų ir didingą jų grožį.

Lenos upė viena didžiausių Rusijos, o ir pasaulio upių. Ji išteka iš rytinės Baikalo kalnagūbrio žemumos, teka per Irkutsko sritį, Jakutiją ir įteka į Laptevų jūrą. Jos ilgis 4270 kilometrų.

Kelionę pradėjome iš Jakutsko. Tai plačiausia Lenos upės baseino dalis. Čia krantai vietomis nutolsta vienas nuo kito net iki 20–25 kilometrų, o krantams priartėjus atsiveria plikos kalnų viršūnės, nugairintos lietaus ir vėjo. Pirmą laivo prielauką – „Ленские столбы“ („Lenos stulpai“) – nepakartojamas įspūdis.

Lenos stulpų fragmentai

Turistų pamėgta vieta. Čia užsuka ne vien tik kruiziniai laivai. Čia atplaukia pailsėti vietiniai gyventojai. „Lenos stulpai“ – UNESCO saugomas gamtos paminklas, maždaug keturiasdešimties kilometrų nuostabus kranto peizažas. Visur vyrauja pilkšvai baltos arba pilkšvai geltonos uolienos ir įmantriausi gamtos sukurti architektūros stebuklai. Bokštai, kolonos, arkos, soborai, bažnyčios, triumfo vartai, piramidės... Ir visa tai – ne žmogaus išminties kūryba, o stebinanti gamtos jėga. Stebiesi ir nerandi atsakymo. Palikus šį stebuklingą grožį, laivas pasuka žemyn Lenos upe šiaurės link. Oras pasitaikė saulėtas, daug laiko leidau denyje. Gėrėjausi Lenos upe, jos krantų peizažų įvairove ir grožiu.

Vien žodžio – grožis yra per mažai. Tai ne lyrinio peizažo grožis. Grožyje telpa ir dramatiško išgyvenimo jausmai, kupini netikėtumo, didžiojo kūrėjo išminties, netelpančios žmogaus fantazijos ribose.

Kirtus poliarinį ratą nuotaika pastebimai ima keistis. Oras darosi permainingas, saulės spinduliai sunkiai skina sau kelią. Krantus ir dangų apraukia niūri pilkuma, skverbiasi liūdesys ir nerimo jausmas. Savo būseną galėjau pateisinti, juk tai artėjančio susitikimo su vaikyste jausmai.

Iki jos dar buvo nerimastingo kelio ne maža atkarpa, iki plačiai išsišakojusios Lenos upės deltos.

Kirtus poliarinį ratą. Krante iš kairės esu aš

Plati upės vaga staiga susiaurėja. Tai „Ленская труба“ („Lenos rankovė“). Nebelieka upėje išsimėčiusių mažų salelių, upė teka viena vaga tarp dviejų aukštų kalnagūbrių. Uolos pakibusios virš švininio upės vandens kelia grėsmę praplaukiantiems laivams. Pavadinimai uolų įspūdingi: „Пьянный бык“ („Girtas jautis“) – į upės vagą įbridusi uola smailiu ragu grasina praplaukiantiems laivams, „Колокол“ („Varpas“), „Олений скок“ („Elnio šuolis“) ir t. t.

Palikę tolstančias įspūdingas uolas artėjome prie upės deltos. Čia ir prasidės vietovės, kuriose trumpiau ar ilgiau gyvenome. Buvo pranešta, kad artėjame prie Kiusiuo. Anuomet dideliame Buluno rajone, visos deltos teritorijoje, buvo tik

dvi vidurinės mokyklos. Mums, gyvenantiems Tit-Arų saloje, arčiausia vidurinė mokykla buvo Kiusiure. Norintiems ją baigti tekdavo atsisveikinti visiems mokslo metams su mama ir laivu ar kateriu plaukti į Kiusiurą. Laivai plukdydavo mus visus trejus metus (8, 9, 10 klases). Ypatingų sentimentų šiai gyvenvietai nejaučiau. Gyvenau internate, atskirai nuo namų ir nebuvo dėl to laiminga.

Kiusiuras nuo tų laikų mažai pasikeitė. Pamačiau keletą ant polių pastatytų namelių, tuos pačius lentinius šaligatvius ir tą pačią garsiakalbių „alėją“ pasitikusia mus, turistus, linksma šokio muzika.

Buvo saulėta diena, neaukšti nameliai neatrodė liūdnei, kadangi buvo apšviesti saulės. Liūdniau buvo man stebėti tolstantį Kiusiuro krantą.

Praplaukėm įspūdingą Baltąją uolą, įplaukėm į delta. Tolumoje išniro maža salelė lyg įsprausta tarp dviejų krantų. Tai Tit-Arai.

Negyvenamoje Tit-Arų saloje su bendrakeleive

Iš Bykovo kyšulio 1952 m. mus perkėlė į Tit-Arų salą. Atmintyje išliko platus smėlėtas krantas, tvarkingai išrikiuoti vienodi rastiniai nameliai, lyg nubrėžtos smėlėtos gatvelės. Atvykę iš Bykovo mes vaikščiojome ir džiaugėmės tuo smėliu, palikę ten vien klampų molį.

Šioje kruizinėje kelionėje aš buvau vienintelė lietuvė su savo paslaptinomis mintimis ir troškimais.

Išlipusi į krantą skubėjau susitikti su mokykla, norėjau apeiti visus namelius ir pamatyti tuos, kuriuose gyvenome, apglėbti visą aplinką, prisiminti kiekvieną pėdą. Ir mano nuostabai, aš nieko neradau. Nyku, sala kaip sąvartynas, seniai ištuštėjusi, negyvenama.

1942 metais čia atvežė lietuvių tremtinius. Išlaipino mus rugpjūčio viduryje, negyvenamoje saloje. Toje geografinėje platumoje buvo jau beveik žiema. Tad po pirmos žiemos nedaug gyvų išliko.

Pamačiau ištuštėjusią negyvenamą salą, smėliu užpustytą mokyklą.

Įėjau apsidairyti į stovintį apgriuvusį namelį ir nustebau – mane pasveikino nepažįstamas žmogus. Jų buvo čia daugiau. Tai leningradiečiai, susibūrę į dvi brigadas ir atvykę į salą vasaros žvejybai. Jie buvo prisisūde, išrūkę ir net pridžiovinę statinaites žuvies. Negalėjau atsistebėti netik jų buvimu, bet ir jų gyvenimo būdo laikinumu. Viename namelio gale jie gyveno, kitą namelio galą kūreno! O kiek daug čia prieš tai gyveno lietuvių. Tit-Arai buvo žuvies lobynas, reikėjo darbo jėgos, tad ir sukėlė mus visus iš įvairių gyvenviečių į Tit-Arų salą ilgiems metams mirkti vandenyje gaudant žuvį. Taip, sala ištuštėjusi, tik laidojimo vieta išliko ten pat. Pažvelgiau nuo skardžio žemyn, kur mėtėsi įvairios nuolaužos. Kas žino, gal kryžiai nuvirtę? O kai pamačiau iš skardžio kyšančią lentą, nesuabejojau, jog tai karsto kelias į upę.

Tolstant nuo Tit-Arų salos dar kartą pažvelgiau į krantų peizažą, kur kažkada ties sala žemėjantis kalnų reljefas dažnai skendėjo melsvoje migloje. Aplinkos grožis skatino svajoti apie kažką labai gero ir gražaus. Prisiminiau kaip septyniolikmetei panelei atrodė, kad gyvenimas dar tik turi prasidėti, kad būtinai turi įvykti kažkoks stebuklas...

Lenos upės delta apima 30 000 km² plotą. Viena didžiausių upės deltų pasaulyje. Įdomiausia tai, kad upė savo deltoje išsišakoja į daugybę ilgu vingiuotų pratakų. Bykovo prataka mūsų kruizinis laivas išplaukė į Laptevų jūros vandenį.

Didinga akmeninė uola, kitaip vadinama „Stolbų uola“ išnirusi iš vandens lyg tam, kad pažymėtų upės sankryžą. Būtent nuo čia upė „išsibėgioja“ į kairę ir į dešinę, į pratakas.

Jos didenybė – „Stolbų uola“ kaip sargas kyšo iš vandens lyg saugodama išėjimą į Arkties vandenyną. Deltoje kinta aplinkos poveikis žmogui, pasijunti kitame laike, lyg filmo juostoje praplaukia vienas už kitą atšiauresni vaizdai.

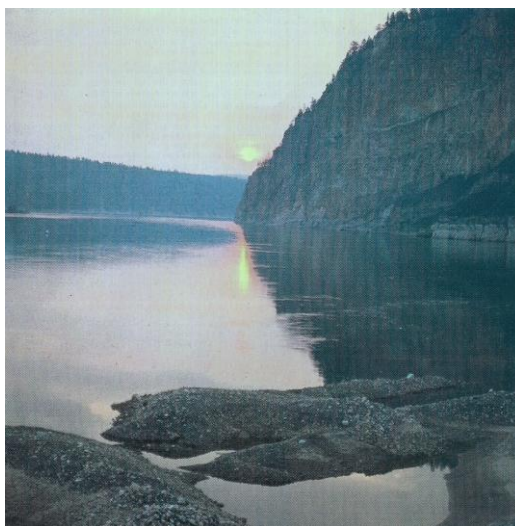

„Stolbų uola“ Lenos upės deltoje

Чекуровские щеки (Čekurovkos žandai) palieka nepakartojamą įspūdį.

Niūrijoje bekraštės erdvės tuštumoje užvaldo laikinumo jausmas, susimąstai apie tai, koks esi mažas toje plačioje erdvėje. Atrodo, kad ir upės vagai paliktas mažutėlis vaidmuo glaustyti tai iš kairės, tai iš dešinės skubant paliesti tai vieną, tai kitą Čekurovkos žandelį.

Čekurovka – tai mažas jakutų kaimelis gražioje vietoje tarp įspūdingų uolų. Netoliese kyšo skardis „Tababastachas“ – Elnio šuolis. Šioje vietoje uolų ir skardžių siluetų įvairovė stebina vaizduotę. Nejučiom imi žavėtis ir nori nusilenkti išmintingiausiam visų platumų architektui, kurio vardas – Gamta.

„Čekurovkos žandai”. Lenos upės deltoje

Ties Bykovo kyšuliu baigiasi Lenos upės vaga. Čia baigiasi ir žemė, prasideda salų ir salelių, neaprėpiamų vandenų kraštas, čia viešpatauja rūsti gamta, o šio krašto valdovas Arkties vandenynas.

Bykovo kyšulį išvydau iš toli. Ėmiau spėlioti – kas tai, salelė ar šiaip kas? Iš labai toli, per mirażus, jis atrodė tarytum virš vandens pakibęs taškas. Nuo vandens kylančios šiltesnio oro srovės, susiliejusios su šaltesnėmis oro srovėmis sudaro pakankamai platų oro erdvės ruožą keičianti optinį vaizdą. Šioje geografinėje platumoje mirażai gana dažnas reiškinys.

Artėjant prie Bykovo tas taškas darėsi vis ryškesnis, vis labiau grimzdo į vandenį, kol susiliejo į vientisą vandens ir žemės plotą. Šis nedidelis ledo ir žemės lopinėlis ir buvo Bykovo kyšulys.

Bykovo kyšulys Laptevų jūroje

Nemanyčiau, kad tais tolimais 1942 metais artėjant prie šio kyšulio kam nors būtų kilęs noras ramiai ir įdėmiai stebėti atšiaurios gamtos vaizdą. Greičiau kiekvienam iš nelaimingųjų ši vieta kėlė nerimą ir baimę, tolygią mirčiai.

Kai po daugelio metų plaukiant kruiziniu laivu Lenos upe Bykovo link, stovėdama denyje iš tolo stebėjau tą tolimą grimztantį tašką ir negalėjau savęs nepaklausti: Kas? Kas gi suteikė žmonėms stiprybės? Verkiau žiūrėdama į krantą, bandžiau pažvelgti savo tėvų akimis. Aš užaugau šioje vietoje užgrūdinta poliarinių „purgų“, sugrįžtu po daugelio metų aplankyti šių vietų ir nerimastingai, be atokvėpio klausiu savęs Kaip? Manau taip niekada ir nerasiu į šį savo klausimą tikrojo atsakymo. Kaip mes išlikome? Kaip ir kokiomis pastangomis užaugino mus, tris vaikus, mūsų MAMA? Gal tik tikėjimas ir Visagalio Dievo sustiprinta jos viltis padėjo jai visa tai išverti, ir mus užauginti.

Iš lėktuvo Bykovo kyšulys panašus į jaučio galvą su labai ryškiu rago kontūru. Tad labai tinka pavadinimas kilęs iš žodžio БЫК – jautis. Maža gyvenvietė įsikūrusi pačiame rago smaigalyje ir pavadinta „БЫКОВ – МЫС“ Jaučio kyšulys.

Kodėl čia mano akyse taip viskas sumažėjo? Ir jūros krantas, ir taip gausiai tąkart pakrantėje ledonešio palikti ledai, ir rago kontūras ne toks, ir skardis, nebe

toks status ir ne taip stipriai į jūrą išsišovęs? Vaikščiojau kalneliais, skaičiavau tarpeklius ir buvo viskas nebe taip, kaip vaiko akys įsidėmėjo.

Susimąsčiau. Gal aš į aukštį pasistiebiau? Bet ne, tokia pati žema likau tik supratau, jog žvilgsnis mano pasikeitęs, požiūris ir suvokimas kitoks.

Pagal išankstinį susitarimą mane išlaipino Bykovo kyšulyje. Kelionės tvarkaraštyje sustojimas Bykove nebuvo numatytas, tad laivas nuplaukė tolyn į Tikσιο uostą. Turėjau parą. Tą parą gyvenau prisiminimais. Kalbėjau, stebėjau, džiaugiausi ir verkiau prisimindama praeities jausmus ir išgyvenimus.

Žinojau, tėvelio ir brolio kapų nerasiu. Jų jau nebuvo ir 1952 metais, kai kėlė mus į Tit-Arų salą.

Visa ko kaltininkas – ledo ir žemės judėjimas amžiname įšale.

Liepos viduryje žydi visa poliarinė augmenija. Prisiskyniau didelį glėbį neužmirštuolių ir palikau Tėvelio ir brolio Ričardo atminimui aukščiausiam skardžio šlaite.

Plaukiant atgal į Jakutską turėjau laiko apmąstymams.

Šioje kelionėje aš patyriau daug naujų pojūčių, visai kitokių, nei patyrė 1941-ųjų tremtiniai. Keitėsi vizualinis aplinkos matymas ir ne tik. Svarbiausia jautėsi nepaprastai stiprus gamtos poveikis keičiantis gyvenimo vertybes.

Tolstant nuo Bykovo kyšulio krantų maža gyvenvietė atrodė pasiklydusi tarp begalinių vandenų. Čia ilgus metus gyveno mūsų tėvai, čia augome mes jų vaikai, augome ir kam buvo lemta išlikti, išlikome..

Čia ne šilta Viduržemio jūra, ne Paryžius ir ne Roma. Čia laukinės gamtos kraštas su labai menku civilizacijos atspalviu.

Čia nėra vietos pykčiui, neapykantai vienas kitam, godumui ar pavydai. Čia žmogaus jausmai skleidžiasi begalinėje erdvės platybėje nuoširdumu, supratimu, pagalba vienas kitam ir būtent to moko pati Tolimosios šiaurės gamta.

Nijolė Leokadija Lelkaitė-Baikienė